

УДК 336.233.439.5

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Вишневська О.М., д.е.н.**Дорох Є.Г.***Миколаївський національний аграрний університет*

У статті розглянуто особливості реалізації сільськогосподарської продукції, виявлено фактори впливу на формування ціни реалізації. Проаналізовано різні види сільськогосподарської продукції з урахуванням особливостей формування ціни. Визначено роль цінового механізму у вдосконаленні процесу реалізації. Викладено дослідження щодо світового досвіду створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, а також проблемні аспекти щодо створення і ефективного розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції. Розглянуто основні принципи спільної аграрної політики Європейського Союзу та охарактеризовано етапи її становлення. Здійснено порівняльний аналіз розвитку аграрної сфери Європейського Союзу та України. Наведено основні фактори, які впливають на ефективність функціонування галузі. Зазначено які основні напрями щодо розв'язання проблем з урахуванням досвіду Європейського Союзу.

Ключові слова: оптові ринки, біржова торгівля, ціновий механізм.

The article discusses the features of agricultural production factors found to influence the formation of prices. Various agricultural products allowing for the formation of prices were analyzed. The role of the price mechanism to improve the implementation process was defined. The article presents research on global experience of wholesale markets for agricultural products, as well as problematic aspects of the creation and development of efficient wholesale markets of agricultural products. The basic principles of the common agricultural policy of the European Union and describes the stages of its formation. The comparative analysis of the agricultural sector of the European Union and Ukraine was made. The basic factors that affect the performance of the industry were presented. It is indicated that the main directions for solving problems based on the experience of the European Union.

Keywords: wholesale markets, trade, price mechanism.

Актуальність теми. Аграрний сектор є життєво необхідною галуззю народного господарства, яка спрямована на забезпечення населення про-

довольством і отримання сировини для галузей промисловості. Понад 80% фонду споживання формується за рахунок продукції галузі, тому її виробництво є основою суспільного розвитку.

Своєчасна і вигідна реалізація сільськогосподарської продукції – один із найважливіших факторів впливу на розвиток аграрного сектору економіки нашої країни. Останніми роками через фінансову кризу, незадовільні для виробника умови продажу, а також із вступом до Світової Організації Торгівлі питання реалізації сільськогосподарської продукції все більше ускладнюються. До того ж залежність сільськогосподарських товаровиробників від багатьох комерційних посередників на ринку призводить до суттєвого диспаритету цін і негативно позначається на розвитку підприємств і дохідності їх функціонування. Методологія даного дослідження базується на аналізі матеріалів, опублікованих в наукових періодичних виданнях, українській науковій літературі.

Незважаючи на дослідження у напрямку оцінки і обґрунтування напрямів щодо вдосконалення процесу реалізації сільськогосподарської продукції актуальним є питання щодо вдосконалення з урахуванням впливу зовнішніх факторів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні і методичні аспекти розвитку сільськогосподарського виробництва та процеси ціноутворення розкрито у працях багатьох науковців, зокрема у працях: Я.К. Білоусько, В.І. Бойка, С.В. Гаркавенка, Ф.І. Євдокимова, Ю.С. Коваленка, І.І. Лукінова, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, В.П. Ситника, О.О. Сторожука, В.Г. Ткаченко, М.І. Маліка, В.Я. Мексель-Василяка, О.М. Шпичака, О.Г. Шпикуляка, В.С. Шибаніна, В.Я. Щербакової [1]. За умов формування продовольчої безпеки тема потребує подальшого дослідження і напрямів вдосконалення, що пов'язане із необхідністю підвищення конкурентних переваг і ділової активності суб'єктів ринку.

Метою роботи є опрацювання теоретичних аспектів і факторів впливу на вдосконалення процесу реалізації сільськогосподарської продукції, у тому числі через розвиток оптових ринків, підвищення конкурентних переваг продукції за видами.

Викладення основного матеріалу досліджень. Торгівля є найбільш мобільною ринковою структурою, яка дозволяє формувати торгівельний процес відповідно до вимог споживачів, з урахуванням можливих змін.

Слід зазначити, що діяльність роздрібних торговельних підприємств визначається виявленням споживачів і задоволенням їх запитів. Покупці прагнуть придбати товари і послуги у широкому асортименті та високої якості за мінімальною ціною, надаючи перевагу роздрібним підприємствам, де можуть бути найбільш повно задовольнити їхні потреби. Роздрібна торгівля повинна враховувати потреби і бажання покупців, зміни соціально-економічного середовища, кон'юнктури ринку і забезпечити необхідний асортимент товарів і послуг з урахуванням рівня платоспроможного попиту населення.

Виходячи із вищезазначеного і опрацювання літературних джерел, роздрібну торгівлю розглядають з різних позицій, а саме як [2]:

- частину сфери товарного обігу, яка опосередковує обмін продуктами праці за допомогою грошей. Споживач під час обміну прагне придбати необхідний йому товар високої якості, а продавець – отримати прибуток;
- самостійну галузь економіки, представлену посередниками між виробництвом і споживачем на різних ринках товарів та послуг;
- індикатор стану товарних ринків й економіки країни в цілому;
- специфічну форму економічної діяльності. Саме роздрібна торгівля забезпечує просування товарів від виробника до кінцевого споживача. За допомогою роздрібного продажу товаровиробник одержує суспільне визнання вартості частини суспільного продукту.

Поряд з цим, найголовнішою функцією роздрібного торговельного підприємства є реалізація товарів, яка характеризує результат діяльності.

Діяльність підприємств роздрібної торгівлі характеризується певними факторами і має деякі особливості, які пов'язані із:

- недостатньою фондоємністю торгово-технологічного процесу через обмежений перелік номенклатурних позицій необоротних активів, а також їхньої вартості, яка є набагато нижчою порівняно з промисловими устаткуванням, зумовлює відносно невеликі капіталовкладення, що разом з можливістю їх більш швидкої окупності економічно приваблюють підприємців;
- істотною особливістю формування кінцевих результатів фінансово-господарської діяльності підприємств торгівлі є їхня залежність від ємності споживчого ринку і його кон'юнктури, зміни яких спричиняють характерні для торговельних підприємств коливання у часі;

- існування певного проміжку часу між надходженнями товарів і їхньою реалізацією призводить до виникнення додаткової потреби в оборотних коштах, які утворюються, головним чином, за рахунок кредитів та кредиторської заборгованості, що у свою чергу, зменшує рівень фінансової стійкості підприємств;

- наявність великої кількості постачальників. Інтенсивність конкуренції сприяє зменшенню купівельної вартості товарів, що за умов відповідної закупівельної та фінансової політики призводить до зменшення рівня ризиків.

Одним із важливих факторів впливу є рівень імпоротної залежності, який має тенденцію до зростання, а, відповідно, потребує додаткового контролю через державне регулювання.

Реалізація сільськогосподарської продукції є важливою завершальною стадією кругообігу коштів підприємства. Від того, як організована система реалізації продукції, залежить безперервність виробничого процесу, оборотність оборотного капіталу, результати фінансово-господарської діяльності, рентабельність. Несвоєчасна реалізація негативно впливає на результати діяльності, оскільки викликає порушення у виконанні зобов'язань, ділової активності.

Випуск і реалізація продукції впливає на фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств. Крім того, реалізація виробничої продукції є основним джерелом формування доходів підприємств. Тому техніко-економічний аналіз роботи на локальному рівні починається з аналізу випуску та реалізації продукції, у вивченні обсягу виробництва, темпів його зростання, тобто у оцінці виконання плану виробництва та реалізації продукції, реалізація має прямий зв'язок із партнерськими відносинами.

Прямий канал реалізації представляє переміщення продукції від виробника до споживача без використання незалежних посередників, які характерні для реалізації сільськогосподарської продукції.

Перевагами прямого каналу є те, що виробник має можливість деталізувати складові ринку у окремому сегменті, а також приймати управлінські рішення щодо підвищення якості продукції. Непрямі канали реалізації пов'язані з переміщенням продукції від виробника до незалежного учасника руху товару і лише після цього до споживача.

Становлення оптового ринку сільськогосподарської продукції вимагає достатньої кількості продукції, придатної для реалізації (тобто достатньої кількості продавців і покупців), що можливе за умови зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції не тільки у інтегрованих формуваннях, таких як агрофірми, агропромислові асоціації, але і особистих селянських господарствах.

Формування ринку сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки є важливою складовою аграрної політики, забезпечення продовольчої безпеки.

Економічна сутність ринку полягає у тому, що він є категорією обміну, організований за законами товарного виробництва і обігу, є сукупністю відносин товарного і грошового обміну. Організація ринку надає змогу реалізувати господарські зв'язки, а у кінцевому підсумку — здійснювати процес за всіма технологічними операціями.

Головними функціями ринкового механізму є: регулювання системи «попит — пропозиція» і організація виробництва, яке відповідає суспільним потребам; розвиток підприємницької діяльності і підвищення економічної заінтересованості товаровиробників; підвищення рівня ділової активності і соціальної відповідальності бізнесу.

Оскільки переважаюча частина сільськогосподарської продукції безпосередньо використовується для харчування або переробляється і споживається населенням як продовольство, її ринок доцільно розглядати у контексті формування продовольчого ринку, який охоплює сферу обігу майже усіх галузей народного господарства.

За економічною сутністю продовольчий ринок є саморегульованою системою відтворення. Структурні елементи економічних відносин формуються на основі прямих і зворотних ринкових зв'язків, які перебувають під впливом платоспроможного попиту і пропозиції, конкурентних позицій на окремих сегментах ринку.

Розширення дії ринку супроводжується перебудовою системи ціноутворення та обороту товарів і формування ринкових структур.

Ринок сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки формується суб'єктами ринкових відносин — приватними і державними підприємствами, підприємствами системи заготівлі, зберігання, переробки і реалізації продукції. Залежно від особливостей суб'єкти ринку, які

вступають у товарообмін, формують різні ринкові структури (оптовий, роздрібний ринки), забезпечують державну і кооперативну торгівлю або входять у більш складну систему товарообігу основних видів продукції (товарні біржі).

Особливості формування відносин у галузі виявляється через залежність від кон'юнктури ринку, особливостей продовольчого ринку – від соціальних аспектів (рівня життя населення, його платоспроможності).

Тому вважаємо за доцільне до перспектив вдосконалення процесу реалізації сільськогосподарської продукції активізувати діяльність оптових ринків, а також торгівельно – закупівельних, збутових кооперативних і інших посередницьких структур, здатних об'єднати окремі аспекти щодо збуту продукції.

Для успішного функціонування ринок сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки в Україні потребує проведення ряду макроекономічних заходів, зокрема:

- стимулювання безпосередніх виробників продукції галузі з метою нарощування виробничих потужностей і товарообігу;
- економічного регулювання раціональної структури ринку і ринкових відносин шляхом розроблення перспективних цільових продовольчих програм, інвестиційної політики, фінансово-економічних заходів;
- введення системи контролю за цінами і забезпечення відповідного співвідношення попиту і пропозицій на ринку, захисту прав споживачів;
- запровадження відповідної фінансово-кредитної і податкової політики;
- регулювання експортних потоків сировини і продукції переробки, зменшення рівня імпортої залежності.

На оптовому ринку України ціни на сільськогосподарську продукцію протягом 2008-2012 років зросли за рахунок сплати відсотків за користування кредитними ресурсами; несприятливих погодних умов (посухи) в період очікування врожаю, в результаті чого відбулося підвищення ціни на продукцію сільського господарства на 30%, на борошно у середньому на 20%.

Станом на початок 2012 р. у структурі кредитування сільськогосподарських підприємств переважали середньострокові кредити (від 1 до 5 років) – 51 %. Довгострокові кредити (більше 5 років) становили

лише 10%, і 39% – кредити на строк до 1 року [3].

Короткострокове кредитування не надає очікуваного результату, а довгострокове кредитування є ризикованим, особливо з урахуванням впливу природно - кліматичних факторів і недосконалих та високо затратних технологій вирощування сільськогосподарських культур.

За підрахунками фахівців, загальна потреба у коштах в аграрному секторі економіки у 2012 році на найближчі 4-5 років становитиме близько 180 млрд.грн. Одночасно основні засоби виробництва вимагають капіталовкладень для оновлення на суму 250 млрд. грн. на такий же період. Крім того, для забезпечення нормальної роботи в галузі рослинництва – 57 млрд. грн. на рік [4].

На підтримку агропромислового комплексу у 2012 році уряд спрямував 39,9 млрд. грн, що на 3,9 млрд. грн. або на 10,8% більше плану 2011 року, та на 11,9 млрд. грн. або на 42,5 % більше факту 2010 року.

Найбільш ефективною формою державної підтримки аграріїв вважається здешевлення відсоткової ставки за залученими кредитними ресурсами. В проекті державного бюджету 2012 року з даною метою виділено 820 млн. грн.

За результатами проведеного аналізу виявлено, що формування грошових потоків сільськогосподарських підприємств, які формуються за рахунок доходу (виручки) від реалізації, значні коливання цін на продукцію, що надало підстави виявити необхідність розробки механізму щодо вдосконалення.

При цьому, варто наголосити на тому, що державне регулювання аграрного ринку потребує реалізації заходів щодо мінімізації впливу монополій переробних підприємств.

Державне регулювання повинно забезпечити систему цілей, направлених на вдосконалення взаємовідносин із переробними підприємствами, що має задовольнити інтереси населення, сільськогосподарських підприємств, сектору загальнодержавного управління.

Досвід країн Європейського Союзу свідчить про застосування державних важелів щодо регулювання розвитку галузі через надання державних кредитів, підтримки граничних цін, реалізації спільної аграрної політики.

Одним із важливих принципів державного регулювання функціонування цінового механізму є його антимонопольна спрямованість, сприяння

розвитку вільної конкуренції шляхом встановлення граничних цін на продукцію. Ціновий механізм повинен стимулювати підвищення якості продукції до рівня світових стандартів. У процесі його формування регулюючу роль держави слід спрямувати на поступове наближення внутрішніх цін до рівня, який відповідає світовому [6].

Особливістю ціноутворення і цін на сільськогосподарську продукцію є те, що по більшості її видів проявляється сезонне коливання цін. Наявність сезонних особливостей вимагає реалізації на різних рівнях управління спеціальних організаційно-економічних заходів з метою зменшення сезонного коливання цін, зменшення фінансових ризиків.

За вдосконалення цінового механізму слід враховувати особливості ціноутворення на окремі види продукції [7].

Для створення економічних передумов у розвитку галузі, зокрема формування дієвого цінового механізму, необхідно враховувати рівень оборотності обігових коштів.

З метою забезпечення ефективного функціонування ринку сільськогосподарської продукції повинна бути сформована дієва нормативно-правова база. Спільна аграрна політика Європейського Союзу визнається найбільш обґрунтованою політикою підтримки та ефективного функціонування аграрного сектору економіки в світі, яка на кожному етапі її розвитку та реформування направлена, насамперед, на ринкове регулювання та ціноутворення. Ефективність функціонування галузі надає можливість використати Європейський досвід.

Механізм державного регулювання аграрного сектору у Європейського Союзу має свої особливості, які пов'язані із різним рівнем ресурсного забезпечення і готовності галузі до інновацій з метою технічного переоснащення. Ставши членом Світової Організації Торгівлі Україна взяла на себе зобов'язання щодо належної підтримки галузі, але обсяги фінансування галузі залишаються недостатніми порівняно із країнами Європейського Союзу (близько 45%) [8, с.8].

Поряд із значною кількістю проблемних аспектів, які існують у галузі необхідним є вирішення питань щодо: розвитку інфраструктури, фінансової підтримки фермерських господарств та особистих селянських господарств населення, розвитку агрострахування, екологізації і стандартизації виробництва.

Одним із напрямів розвитку є розширення оптової торгівлі.

Незважаючи на світовий досвід діяльності оптових ринків та існуючі передумови щодо їхнього створення, існують певні обмеження щодо залучення інвестиційного капіталу.

Розбудова оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні має здійснюватися поетапно. Для цього на першому етапі необхідно створити правове поле, сприятливе для розвитку оптових ринків, розробити механізм їхньої державної підтримки та забезпечити функціонування декількох модельних оптових ринків виробничого та споживчого типу. На другому етапі доцільно продовжити будівництво оптових ринків у кожному регіоні держави.

У рамках реалізації Проекту з надання технічної допомоги Європейського Союзу «Виконання Україною зобов'язань щодо членства у Світову Організацію Торгівлі та реалізації політики добросусідства в сільському секторі» розроблено три варіанти типових проектів оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Відповідно до типового проекту, вартість будівництва оптового ринку з благоустроєм території становить від 1,6 до 2,0 млн. дол. США у розрахунку на 1 га в залежно від регіональних особливостей. Відповідно до Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, у 2010 році планувалося розпочати будівництво 9 оптових ринків, для чого з державного бюджету передбачалося виділити 250 млн. гривень.

В Україні вже функціонують оптові ринки плодоовочевої продукції у місті Львів, Херсонській та Хмельницькій областях. У місті Жашков Черкаської області працює ринок «Чародій», який є першим і поки що єдиним в Україні місцем оптової торгівлі худобою, вирощеною переважно у особистих селянських господарствах. Найбільшим і найсучаснішим оптовим ринком сільськогосподарської продукції є регіональний агро-маркетинговий центр «Шувар», який знаходиться в місті Львів. На ринку реалізують продукцію сільськогосподарські товаровиробники з 18 областей України. За останні роки у середньому за сезон продається 1,0-1,2 тис. тонн свіжої плодоовочевої та іншої сільськогосподарської продукції за добу, формуються відповідні умови ціноутворення, за потреби прово-

дяться заходи щодо стабілізації цін на сільськогосподарську продукцію.

Формування оптового ринку сільськогосподарської продукції надає змогу підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, забезпечити прозорість ринку, контроль за цінами, якість продуктів харчування, наповнення бюджету, підвищення конкуренції на споживчому ринку, просування продукції до споживачів, створення нових робочих місць, підвищення рівня життя населення.

Висновки. Підсумовуючи результати проведених досліджень, ми дійшли висновку, що для мінімізації негативного впливу диспаритету цін має бути запропоновано: законодавче забезпечення щодо посилення антимонопольного контролю за формуванням цін на матеріально-технічні ресурси і послуги, які споживаються у галузі; встановлення гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію, які мають можливість забезпечити нормативний (мінімальний) рівень рентабельності виробництва; розробка і впровадження механізмів справедливого розподілу доходів серед усіх учасників процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.

Отже, важливе значення у формуванні і вдосконаленні процесу реалізації сільськогосподарської продукції має оптова торгівля як одна з ланок сфери розподілу продукції.

Тому, просування сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача можливе за умови реалізації дієвої стратегії розвитку підприємств. Сталі комерційні зв'язки виробника зі споживачами, полягає у збереженні і вдосконаленні, нарощуванні обсягів продажу і закріплення позицій на ринку. Важливою складовою вдосконалення є достатній рівень ділової активності і етики ведення бізнесу усіх учасників процесу реалізації сільськогосподарської продукції за видами, а також соціальна відповідальність аграрного бізнесу.

Для формування сталих конкурентних умов у галузі необхідною є активізація інтеграційних процесів. Орієнтуючись у напрямку сталості розвитку можна використати досвід Спільної аграрної політики Європейського Союзу, який полягає у дієвому регулюванні цін на окремі види продукції з урахуванням фактичного споживання і рівня валового виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Саблук П. Т. Ціноутворення в період ринкового реформування АПК : монографія / Саблук П. Т. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 440 с.
2. Чорна М.В. Управління конкурентоспроможністю підприємств роздрібною торгівлі: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: [монографія] / М.В.Чорна – Х.: ХДУХТ, 2010. – 426 с.
3. Наумчик А. Методологические подходы к формированию стратегии развития аграрного сектора / А. Наумчик // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.-2006. - №2.
4. Зозуляк О стр.306 – 309 Швайка Л.А. Державне регулювання економіки. Навч. посіб. – К.: Знання, 2006.
5. Шпигуляк О.Г. Проблеми економічних відносин в механізмі ціноутворення аграрного ринку // Економіка АПК, 2009. – №10. – С. 77–82.
6. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектора / Б. Пасхавер // Економіка України. –2006. – №1. – С. 78–87.
7. Титарчук І.М. Державний вплив на ціноутворення в аграрному секторі / І.М. Титарчук // Університетські наукові записки. – 2005. – №1–2 (13–14). – С. 380–383.
8. Лисюк В.М. Об'єктивація економічного регулювання / В.М. Лисюк // Вісник соціально-економічних досліджень. – Вип. 27. –2007. – с.204-209.
9. Тараканов М.Л. Формування регіональних логістичних комплексів зовнішньо-економічної спеціалізації / М.Л. Тараканов // Вісник соціально- економічних досліджень. – 2007. – №29. – с.196-200.
10. Лендел М.А., Жулканич Н.М. Перспективи інтеграції аграрного сектора України до спільної аграрної політики ЄС: проблемні аспекти / М.А. Лендел, Н.М. Жулканич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Міжнародні відносини. - 2007. - №1. - С. 6-12.